

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСНОВИ БЕЗПЕКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ FORMATION OF THE INFORMATION FRAMEWORK FOR SECURITY ACTIVITIES OF COMMERCIAL ENTERPRISES

Раніше існуюча орієнтація в безпековій діяльності на ліквідацію наслідків внутрішніх загроз втратила актуальність через суттєвість впливу двох ключових факторів в межах останніх кількох років. COVID-19 та нова фаза військової агресії вимагає трансформації системи економічної безпеки в межах кожного торговельного підприємства незалежно від масштабів його діяльності. Ці зміни повинні безпосередньо торкнутися питання розширення інформаційного поля, зокрема його зовнішньої частини, задля провадження безпекової діяльності виходячи із необхідності завчасного виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз та усіх нових можливостей, використання яких дозволяє покращити конкурентні позиції. Розглянуто параметри однієї із багатьох точок зовнішнього інформаційного поля, яка передбачає ретельне відстеження змін в кількості учасників ринку задля встановлення тенденцій та на цій основі коригування стратегії розвитку підприємства.

Ключові слова: торговельне підприємство, безпекова діяльність, роздрібна торгівля, оптова торгівля, продовольчі та непродовольчі товари.

The previously existing orientation in security activities to eliminate the consequences of internal threats has lost its relevance due to the significant impact of two key factors within the last few years. COVID-19 and the new phase of military aggression require the transformation of the economic security system within the limits of each trade enterprise, regardless of the scale of its activity. These changes should directly affect the expansion of the information field, in particular its external part, for the implementation of security activities based on the need for early detection of external and internal threats and all new opportunities, the use of which allows improving competitive positions. The purpose of the study was to generalize official statistical data and the work of representatives of scientific schools to form one of the components of information support for the security activities of trade enterprises. In order to form the informational basis of the security activities of trade enterprises, the following methods were applied: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the principles of the functioning of wholesale and retail trade enterprises; synthesis and analysis – to assess the dynamics and determine trends in the change in the number of trading enterprises; morphological analysis – to specify the degree of influence of certain factors on the activity of trade enterprises within 2010–2022; graphic – for visual representation of theoretical and methodical material; abstract-logical – for theoretical generalizations and research conclusions. The parameters of one of the many points of the external information field are considered, which involves careful monitoring of changes in the number of market participants in order to establish trends and, on this basis, adjust the company's development strategy. It was established that within the period 2010–2022 there were several waves in the change in the number of trading enterprises under the influence of the beginning of military aggression in 2014–2015, the relative stability of the national economy until 2019, due to COVID-19 and a new phase of aggression on the part of the Russian Federation in 2022. The facts of constantly high competition on the part of individual entrepreneurs, as well as concentration and strengthening of specialization, which are excellent for enterprises specializing in the sale of food and non-food products, have been established.

Key words: trade enterprise, security activity, retail trade, wholesale trade, food and non-food products.

УДК 658:65.012.8:339

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.83-14>

Мельник С.І.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет
внутрішніх справ

Равлінко З.П.

к.ю.н., докторант,
Львівський державний університет
внутрішніх справ

Menlyk Stepan

Lviv State University of Internal Affairs

Ravlinko Zoryana

Lviv State University of Internal Affairs

Постановка проблеми. Серед представників українського бізнесу поступово утвердилося розуміння пріоритетності забезпечення безпеки задля підтримання життєздатності й утворення умов для розвитку кожного підприємства. Додаткові аргументи виникли в період COVID-19 і в поточних умовах ведення військових дій, коли пришвидшене протікання змін в середовищі функціонування вимагає радикальних кроків із врахуванням усіх можливих ризиків та розуміння суттєвості впливу кожної загрози. Ці ж обставини виявили деякі прогалини в теоретичному базисі й практичному провадженні безпекової діяльності в умовах підприємства. У позиціях, які були успадковані з практики забезпечення безпеки на мікрорівні в часи планової економіки, безпекова діяльність передбачає активність суб'єктів безпеки, обмежену умовним фізичним периметром території підприємства. Питання середовища функціонування проявля-

ється лише в частині визначення ключових загроз та спробами кількісно охарактеризувати ступінь їх впливу на поточну діяльність підприємства. В сьогоdnішніх реаліях зазначене є явно недостатнім, оскільки дозволяє лише опосередковано реагувати на процес реалізації певної загрози через здійснення ліквідаційних та відновлювальних заходів. Суб'єкти безпеки для провадження результативної безпекової діяльності потребують максимально широкого за спектром інформаційного підґрунтя, в основі якого повинні лежати відомості про усі зміни за видом економічної діяльності та з врахуванням загальних тенденцій в національній економіці. Таке підґрунтя для безпекової діяльності необхідне не лише для середніх і великих підприємств, але й малих, оскільки питання їх існування в значній мірі визначається здатністю суб'єктів безпеки своєчасно реагувати й підтримувати стабільність функціонування.

Відтак актуальним стає удосконалення інформаційно-аналітичної системи починаючи із вибудовування зовнішнього інформаційного поля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика функціонування та розвитку торговельних підприємств перебувала в полі зору таких науковців як В. Апопій [1], Н. Бшарат [2], Т. Гуштан [1], Г. Кошельок [3], С. Сіраш [], Н. Слободянюк [4], О. Шалева [1], М. Юнацький [4], J. Wertz [6] та інші. В публікаціях названих та інших науковців визначено та здійснено спроби теоретично розглянути можливі варіанти практичного покращення діяльності торговельних підприємств в складних умовах національної економіки та виходячи із сучасних тенденцій в активному застосуванні цифрових технологій.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення матеріалів Державної служби статистики України та напрацювань представників наукових шкіл для формування однієї із складових інформаційного забезпечення безпекової діяльності торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військові дії спричинили втрату частини торговельних підприємств та порушення логістичних каналів постачання товарів, а пандемія спровокувала банкрутство тих суб'єктів, що не змогли адаптуватися, зокрема через перехід в онлайн-формат функціонування, через тимчасову заборону торговельної діяльності усіма товарами, які не належали до першочергових в задоволенні потреб громадян. Окрім цих двох ключових факторів на діяльність торговельних підприємств в межах 2010–2022 рр. впливали й інші, що можна прослідкувати перш за все за динамікою їх кількості (рис. 1) для формування цілісного бачення безпекової ситуації.

Необхідно підкреслити той факт, що в Україні у структурі суб'єктів господарювання, які здійснюють торговельну діяльність, домінує частка фізичних осіб-підприємців. Для прикладу, у 2022 р. при загальній кількості суб'єктів господарювання за групою «G» у 661158 одиниць, підприємств було лише 67395, тобто 10,2%. Відтак й зміну кількості діючих підприємств доцільно сприймати через врахування ряду додаткових факторів, що стосуються діяльності не лише юридичних осіб. Так, у 2016–2017 рр. відбулися зміни в податковому законодавстві, зокрема в частині збільшення розміру мінімальної заробітної плати та порядку сплати ЄСВ, що стало причиною ліквідації більше 71 тис. фізичних осіб-підприємців, частина з яких трансформувалися у юридичні особи, а інші припинили свою легальну діяльність із її продовженням уже в секторі «тіньової» економіки. В публікації Н. Слободянюк зроблене припущення, що вказані зміни спровокували «...по юридичним особам у сфері роздрібної торгівлі невелике, але зростання, що склало 5%» [4, с. 129].

В межах 2010–2022 рр. спостерігаються кілька хвиль у зміні кількості торговельних підприємств. Можна виокремити першу хвилю у період 2010-2016 рр., коли мало місце скорочення кількості підприємств за КВЕД 46 із 80218 до 61317 одиниць, тобто на 23,56% та відповідно стосовно КВЕД 47 з 22237 до 14077 одиниць (36,7%). Друга хвиля охарактеризувалася поступовим зростанням учасників ринку за зазначеними видами економічної діяльності, відповідно за КВЕД 46 до 78003 та КВЕД 47 до 15188 одиниць, хоча рівень 2010 р. не був досягнутий. Позитивна динаміка була припинена COVID-19 та розгортанням військових дій по всій території країни в межах зазна-

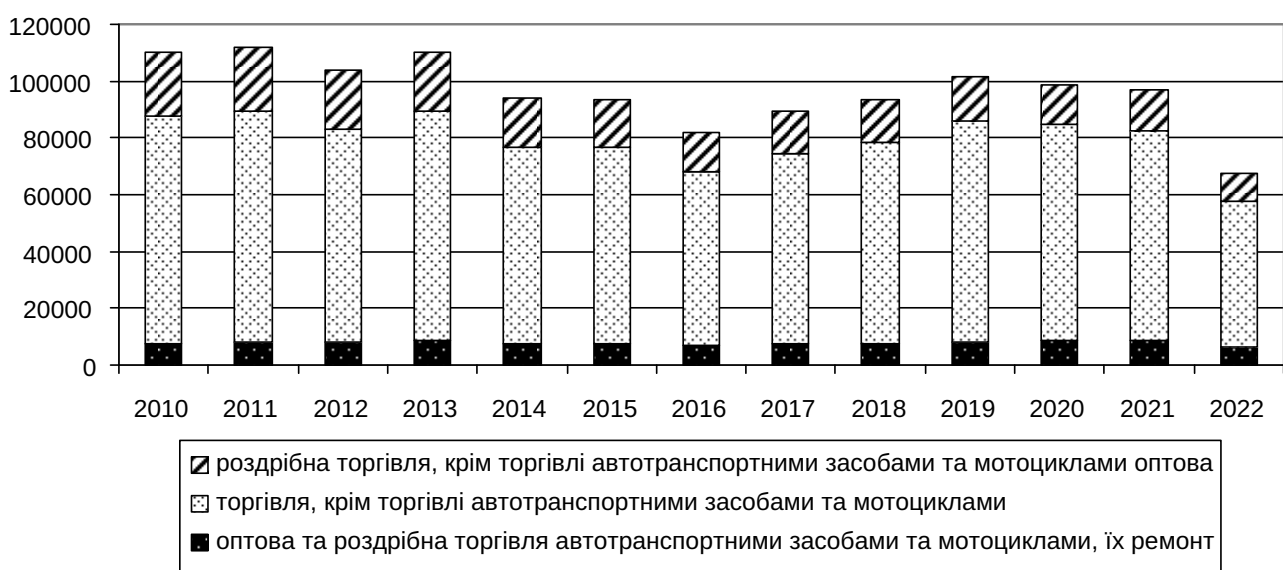


Рис. 1. Динаміка кількості діючих торговельних підприємств

Джерело: сформовано на основі [5]

чених видів економічної діяльності з відповідним зменшенням у 2022 р. на 34,25% та 34,61%. Скорочення кількості підприємств в межах першої хвилі пояснюється впливом широкого переліку факторів. Заслугує на увагу позиція Г. Кошельок, у відповідність з якою «...характерною тенденцією розвитку оптової торгівлі останніх років в Україні є поступове скорочення кількості оптових підприємств за рахунок укрупнення, злиття, об'єднання малих і середніх оптових структур, розвиток оптово-роздрібною мережі» [3, с. 82]. Вважаємо, що упродовж 2019–2022 рр., тобто другої низхідної хвилі, ці ж процеси були посилені впливом COVID-19 та високою активністю військових дій. Фактичні процеси щодо укрупнення підприємств оптової торгівлі дозволяють на більш вигідних умовах конкурувати із іноземними мережами, які активно заходять на внутрішній ринок нашої країни, але характер сукупного впливу усіх факторів скоріше вказують на погіршення безпекової ситуації, із негативним впливом й на функціонування підприємств роздрібною торгівлі через зменшення альтернативності каналів надходження товарів. В. Апопій із колегами, відзначаючи тенденції щодо скорочення кількості підприємств роздрібною торгівлі в період 2005–2015 рр. удвічі, додатково звертає увагу на дві обставини, тобто паралельне збільшення торговельних площ на 25%, а також посилення спеціалізації. Науковці доводять, що «...концентрація і спеціалізація є не лише взаємопов'язаними, але й взаємозалежними процесами...за ступенем посилення концентрації прискорюються процеси спеціалізації в роздрібній торгівлі, причому випереджаючими темпами» [1, с. 19]. Відтак динаміку кількості підприємств роздрібною торгівлі потрібно розглядати і в ракурсі зміни їх асортиментної політики, яка через укрупнення передбачає посилення спеціалізації, але із відмінними тенденціями стосовно продовольчих та непродовольчих товарів. Потрібно також взяти до уваги, що в межах першої низхідної хвилі більш високими темпами скорочувалася кількість продовольчих магазинів, зокрема у 2017 р. їх частка в загальній сукупності скоротилася до 41,5%, якщо у 2010-му була на рівні 50,4%. В публікації В. Апопія також сформовані погляди щодо характеру поглиблення спеціалізації, яка має двоякий вплив на діяльність підприємства, тобто «...позитивний через поглиблення асортименту, його постійне оновлення, підвищення продуктивності праці, вдосконалення методів конкурентної боротьби, прогресивних методів і форм обслуговування» [1, с. 19]. Негативний вплив безпосередньо пов'язаний із сферою безпекової діяльності, адже супроводжується збільшенням ризиків із високою ймовірністю виникнення загрози через зростання логістичних витрат й витрат на складське зберігання великої кількості дрібних партій

товарів та необхідністю формування відповідної більш ємної пропозиції потенційним споживачам. Загалом охарактеризована динаміка із доповненням даними щодо характеру трансформації підприємств оптової й роздрібною торгівлі вказує як на багатоаспектність змін, так й визначає необхідність поглибленого розгляду поступу в розвитку галузі задля розпізнавання факторів, що безпосередньо впливають на безпеку кожного суб'єкта господарювання.

Зроблені узагальнення створюють необхідну основу для розгляду структури торговельних підприємств за масштабами діяльності (рис. 2–3). Попередньо необхідно зазначити, що загалом для національної економіки типовою є структура в якій домінуючу позицію, тобто більше 95%, посідають малі підприємства, коли частка середніх коливається в межах 3–5%, а великих є критично малою і не перевищує 1%. Така ситуація є незмінною в межах досліджуваного періоду, тобто упродовж 2010–2022 рр. Н. Бшарат доводить, що така структура сформувалася через «...бажання власників і менеджерів підприємств оптимізувати рівень податкового навантаження підприємств, підвищити рівень потенціалу їх конкурентоспроможності» [2, с. 67].

Безперечно, що приведені аргументи не можна відкидати, оскільки вони реально визначають характер дій власників та менеджменту. Поруч з цим потрібно пам'ятати й про характер складних приватизаційних процесів, де стосовно підприємств торгівлі застосовувалася практика пріоритетного надання прав власності членам трудового колективу, що й спровокувало подрібнення колись єдиної мережі торгових підприємств. Розглянуті вище процеси щодо укрупнення підприємств оптової й роздрібною торгівлі суттєво не вплинули на структуру за масштабами діяльності.

Упродовж 2010–2021 рр. частка великих підприємств оптової торгівлі була незмінною у розмірі 0,1% і лише у 2022-му збільшилася до 0,2% за рахунок структурних зрушень стосовно інших груп, зокрема скорочення малих підприємств на 0,6 пункти через зменшення кількості підприємств в абсолютному виразі із 71456 у 2021-му до 49448 у 2022-му.

Структура підприємств роздрібною торгівлі мінімально різниться лише відносно більшою часткою великих (у 2022 р. – 0,6%) та середніх (відповідно, 7,3%) підприємств. Динаміка стосовно цих двох груп у 2010–2022 р. є умовно позитивною, зокрема зростання частки середніх підприємств з 5,0% до 7,3% у крайніх точках досліджуваного періоду, що було спричинено в основному змінами в кількості малих підприємств. Відтак узагальненням може бути твердження, що концентрація в торгівлі відбувається надзвичайно низькими темпами, без широкого об'єднання існуючих учасників ринку

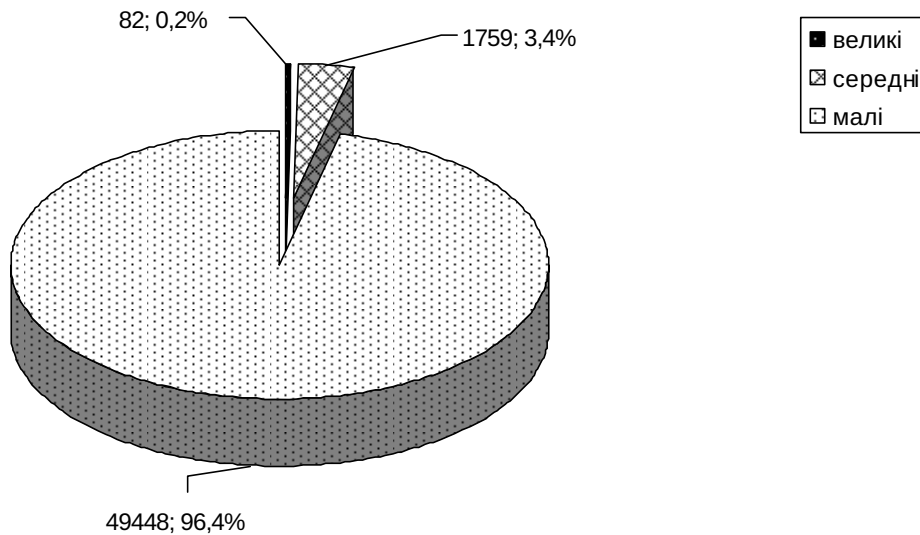


Рис. 2. Структура підприємств оптової торгівлі (КВЕД 46) за масштабами діяльності у 2022 р.

Джерело: сформовано автором на основі [5]

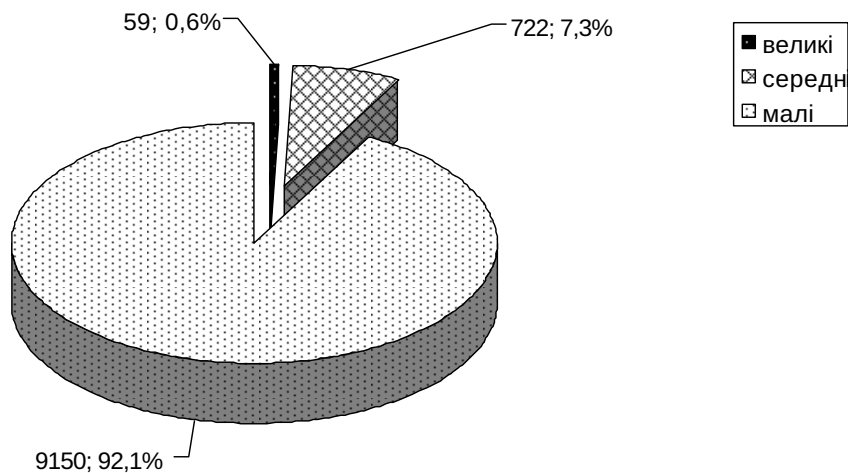


Рис. 3. Структура підприємств роздрібно́ї торгівлі (КВЕД 47) за масштабами діяльності у 2022 р.

Джерело: сформовано автором на основі [5]

та переходу до наступної групи за масштабами діяльності.

Важлива характеристика діяльності торговельних формується їх структурою за розмірами торговельної площі (рис. 4).

Домінування в структурі підприємств із площею до 119 м² опосередковано підтверджує обмежений рух до поглиблення спеціалізації в роздрібній торгівлі, оскільки наявні площі не дають змогу розмістити більш широкий асортимент товарів.

Ці висновки знаходять підтвердження і в узагальненнях В. Аполія стосовно роздрібних продовольчих магазинів, згідно з якими «...за своїм розміром спеціалізовані магазини переважно дрібні (73 м²), тоді як середній розмір магазину продтоварів перевищує 197 м²...таким чином, рівень спеціалізації в секторі торгівлі продтова-

рами низький, а тенденції до його підвищення дуже повільні» [1, с. 19]. На нашу думку, встановлені факти необхідно також сприймати із врахуванням практики інших країн, зокрема тих, що випереджуються Україну за рівнем економічного розвитку. Так, у США, починаючи з 2018 р. явними є тенденції до зміни інфраструктури в роздрібній торгівлі під тиском цифрових технологій, коли «...вже недостатньо продавати тільки продукт і ціну... важливо в комбінації надавати на більш якісному рівні, у порівнянні із конкурентом, послуги» [6]. Тобто, йдеться про розвиток електронної торгівлі із наданням споживачеві максимального пакету послуг від ознайомлення із новинками асортиментного ряду до доставки й сервісу після придбання. В таких умовах можливе поглиблення спеціалізації більш високими темпами на основі

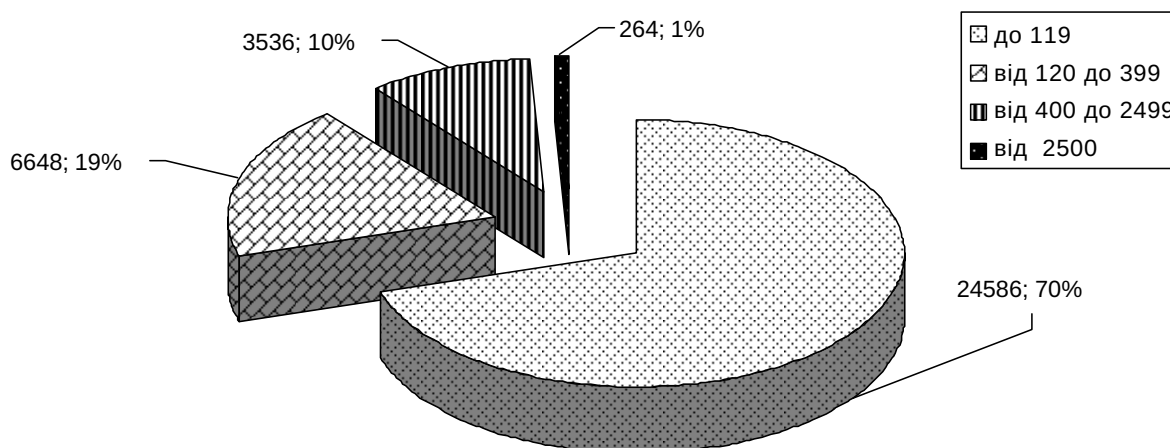


Рис. 4. Структура підприємств роздрібної торгівлі (КВЕД 47) за розмірами торгової площі (м²) у 2020 р.

Джерело: сформовано автором на основі [5]

активності у використанні цифрових технологій для повного або часткового переходу до функціонування у віртуальне середовище. Розширення асортименту можливе не за рахунок його фізичного розміщення в торговельному залі й додаткових складських площ, а створення відповідного контенту для веб-сайту та поширюючи інформацію через соціальні мережі. Зазначене є важливою інформаційною точкою, слідкування за якою повинно дозволити суб'єктам безпеки відстежувати актуальні зміни в діяльності не лише безпосередніх конкурентів, але й тенденції у більш широкому вимірі для формування нових конкурентних переваг в майбутньому.

Висновки з проведеного дослідження.

Сучасні реалії функціонування торговельних підприємств потребують в питаннях забезпечення їх економічної безпеки послуговуватися не лише даними стосовно власної діяльності та безпосередніх конкурентів, але розширювати межі зовнішнього інформаційного поля на основі відстеження змін загалом в галузі, національній економіці та стосовно трансформації торгівлі завдяки впровадженню цифрових технологій та все активнішому переходу у віртуальне середовище.

В межах дослідження було зосереджено увагу лише на одній інформаційній точці – зміні кількості учасників ринку, але отримані результати доводять важливість формування цілісного уявлення про вплив усіх факторів задля прийняття результативних управлінських рішень в процесі безпекової діяльності. Подальші дослідження доцільно проводити стосовно визначення інших точок в межах зовнішнього інформаційного поля.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Апопій В.В., Шалева О. І., Гуштан Т. В. Тенденції розвитку спеціалізації у роздрібній торгівлі Укра-

їни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 10. С. 18–22.

2. Бшарат Н. Сучасний стан та тенденції розвитку потенціалу конкурентоспроможності торговельних підприємства України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 62–69.

3. Кошельок Г.В. Сучасний стан і перспективи розвитку оптової торгівлі в Україні. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 80–85.

4. Слободянюк Н.О., Юнацький М.О., Сіраш С.С. Огляд сучасних тенденцій розвитку торгівлі в Україні та світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 25. С. 128–132.

5. Статистичні дані. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.10.2023).

6. Wertz J. 5 Trends That Will Redefine Retail In 2019. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/jjawertz/2018/11/28/5-trends-that-will-redefine-retail-in-2019/#13142f0d6526> (дата звернення: 14.10.2023).

REFERENCES:

1. Apoyii V.V., Shaleva O.I., Hushtan T.V. (2016) Tendentsii rozvytku spetsializatsii u rozdrubnii torhivli Ukrainy [Trends in the development of specialization in the retail trade of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University], vol. 10, pp. 18–22.

2. Bsharat N. (2019) Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku potentsialu konkurentospromozhnosti torhovelynykh pidpriemstva Ukrainy [The current state and trends in the development of the potential of competitiveness of trade enterprises of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], no. 18, pp. 62–69.

3. Koshelok H.V. (2018) Suchasnyi stan i perspektvy rozvytku optovoi torhivli v Ukraini [The current state and prospects for the development of wholesale trade in Ukraine]. *Intelekt KhKhl* [Intelligence XXI], no. 1, pp. 80–85.

4. Slobodianiuk N.O., Yunatskyi M.O., Sirash S.S. (2019) Ohliad suchasnykh tendentsii rozvytku torhivli v Ukraini ta sviti [Overview of modern trends in the development of trade in Ukraine and the world]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University], vol. 25, pp. 128–132.

5. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy (2023) Statystychni dani [Statistics]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 14 October 2023).

6. Wertz J. (2018) 5 Trends That Will Redefine Retail In 2019. Forbes. Available at: <https://www.forbes.com/sites/jjawertz/2018/11/28/5-trends-that-will-redefine-retail-in-2019/#13142f0d6526> (accessed 14 October 2023).